

DOI: [10.32702/2307-2156-2021.10.4](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.10.4)

УДК 3.351: 316.3

*В. В. Борщевський,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри державного управління,
Український католицький університет
ORCID ID: 0000-0002-1868-4434*

*М. М. Чех,
к. е. н., доцент, доцент кафедри державного управління,
Український католицький університет*

*І. А. Лашина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри державного управління,
Український католицький університет
ORCID ID: 0000-0001-8999-8185*

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УКРАЇНІ

*V. Borshevsky
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of State Management, Ukrainian Catholic University
M. Chekh
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of State Management,
Ukrainian Catholic University
I. Lapshyna
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of State Management,
Ukrainian Catholic University*

CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM TRANSFORMATION IN UKRAINE

У статті проаналізовано роль громадянського суспільства як невід'ємного елемента системи публічного адміністрування, а також ключового чинника її трансформації на сучасному етапі. Досліджено підґрунтя та послідовність становлення інституту громадянського суспільства в Україні та проведено паралелі із закордонним досвідом у цій площині. Здійснено аналіз основних тенденцій у розвитку вітчизняного громадського сектору на основі ряду статистичних звітів, експертних оцінок та даних соціологічних досліджень. Виокремлено можливості й загрози щодо поточного стану розвитку та середовища функціонування громадянського сектору в Україні. Окрему увагу приділено дослідженню впливу співпраці із міжнародними організаціями та закордонними партнерами на поточний розвиток та потенційні зміни для громадянського суспільства. Поглиблення співпраці з ЄС та НАТО та підвищення ефективності взаємодії між державою та громадським сектором визначено основними напрямками розвитку громадянського суспільства.

In the context of the transformation of the public administration system in Ukraine, the main emphasis is on structural changes in public authorities, as well as on reforming the administrative-territorial system, related to the transfer of power from ministries and government agencies to local governments. At the same time, such an important component of the development of the public administration system as civil society institutions, which play a rather important role in the EU member states, is often ignored. After all, the level of public involvement in solving significant social problems is considered a kind of attribute of modern Western civilization and the embodiment of the practical implementation within its system of European economic and political values.

The article analyzes the role of civil society as an integral element of the public administration system, as well as a key factor in its transformation at the present stage. The bases and sequence of formation of the institute of civil society in Ukraine are investigated and parallels with foreign experience in this dimension are drawn. The analysis of the main tendencies in the development of the domestic public sector is carried out on the basis of statistical reports, expert assessments and data of sociological researches. Opportunities and threats of the current stage of development and the environment of the civil sector in Ukraine are highlighted. Particular attention is paid to the study of the impact of cooperation with international organizations and foreign partners on current development and potential changes for civil society.

Emphasizing the prospects for further development of civil society in Ukraine, it should be noted two main directions: (1) the intensification of cooperation between our country and the EU and NATO; (2) constructive interaction between the state and the public. A cooperation with international organizations stimulates the participation of public organizations in the implementation of various social projects, as well as the rapid development of global communication networks and social relationships between representatives of different countries.

In order to achieve constructive interaction between the state and the public, the system of domestic legislation should primarily focus on protecting the rights of civil society institutions, prioritizing public rights as a condition for establishing equal relations between the state and society.

Ключові слова: громадянське суспільство; публічне адміністрування; громадські організації; реформування; децентралізація.

Key words: civil society; public administration; civic organizations; reforming; decentralization.

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних напрямів проведення соціально-економічних реформ у нашій державі виступає трансформація системи її публічного адміністрування, насамперед у контексті підвищення ефективності її функціонування та наближення до сучасних стандартів країн-членів ЄС. При цьому основний акцент робиться на структурних змінах в органах державної влади, а також на реформуванні адміністративно-територіального устрою, пов'язаному з передачею частини владних повноважень від міністерств і урядових відомств до органів місцевого самоврядування територіальних громад.

Водночас, нерідко ігнорується така важлива складова розвитку системи публічного адміністрування, як інститути громадянського суспільства, які в країнах-членах ЄС відіграють доволі вагому роль. Адже рівень залучення населення до вирішення значимих суспільних проблем вважається своєрідним атрибутом сучасної західної цивілізації та уособленням практичної реалізації в її межах системи європейських економічних і політичних цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку громадянського суспільства в Україні є предметом дослідження багатьох вчених. Серед них варто виділити, зокрема, таких, як І. Бекешкіна, Т. Бельська, Н. Демченко, М. Долішній, Т. Заяць, Г. Зеленько, А. Колодій, В. Місюра, Ю. Петрушенко, С. Телешун, В. Яблонський та інші. Переважно, феномен громадянського суспільства розглядався в контексті формування умов та перспектив його розвитку. Форми, механізми та принципи взаємодії органів публічної влади з громадськістю висвітлено у роботах О. Бабінової. Науковці Е. Афонін, Р. Войтович і Л. Гонюкова досліджували питання громадської участі у формуванні та реалізації державної політики. Л. Мельник, А. Халецька та А. Халецький, Д. Чумаков досліджують питання інституціонального забезпечення взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства.

Проте, попри значний обсяг напрацювань у цій сфері, поза увагою залишається багато питань щодо подальшого функціонування громадянського суспільства як інституту системи публічного адміністрування, що не дозволяє створити універсальної моделі взаємодії між даними секторами та визначити подальші перспективи її розвитку.

Мета статті. Основні цілі статті спрямовані на дослідження ключових тенденцій, наявних перешкод, можливостей та перспектив розвитку громадянського суспільства як важливого чинника трансформації системи публічного адміністрування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що на відміну від західноєвропейських демократій, де громадянське суспільство формувалося протягом XVII – XIX ст., поступово утверджуючи пріоритети індивідуальної свободи, соціальної рівності та ринкової конкуренції, в Україні воно постало на уламках посттоталітарних інститутів, які, з одного боку, живили його своїм людським капіталом та організаційним (а подекуди і фінансовим) ресурсом, а з іншого, обмежували потенціал розвитку. І якщо в країнах Західної Європи громадянське суспільство у процесі свого становлення сприяло послідовному покращенню взаєморозуміння між населенням і владою, зокрема шляхом взаємоузгодження їх інтересів, то в Україні інститути громадянського суспільства, у переважній своїй більшості, виникали під егідою колишніх компартійних (чи комсомольських) організацій або профспілок (а згодом – і олігархічних структур), що заганяло їх до своєрідної «інституційної пастки».

Крім того, у Західній Європі конкурентний ринок надавав розвитку громадянського суспільства додаткових імпульсів, звільняючи неполітичну сферу від потреби у зайвій державній регламентації. Натомість в Україні – навпаки, хаотичне впровадження ринкових інститутів принесло із собою різке соціальне розшарування населення та втрату ним почуття рівності, внаслідок чого потреба у значному державному регулюванні різних сфер суспільних відносин постійно залишалась актуальною (до того ж, переважна частина громадян нашої держави, які протягом тривалого періоду часу засвоювали тоталітарні стереотипи соціальної поведінки, не уявляли свого життя без «керівної та спрямовуючої» ролі держави, не маючи ані елементарних навичок, ані бажання до самоорганізації у вирішенні як своїх власних, так і суспільних проблем) [1].

Таким чином, низька ефективність інститутів громадянського суспільства, яке постало в Україні на підвалинах тоталітарної держави, була значною мірою обумовлена низкою об'єктивних причин і чинників. Адже громадянське суспільство не може повноцінно виконувати своїх функцій, якщо в ньому відсутній бодай один з найголовніших елементів, а саме: 1) публічний простір, об'єднаний засобами та центрами соціальної комунікації, здатний забезпечувати насиченість сфери громадського життя і формування громадської думки; 2) організована публічна життєдіяльність вільних і рівних індивідів, чії права належно захищені конституцією та законами; 3) невідконтрольній державному апарату добровільні асоціації громадян, автономність яких усвідомлена як на індивідуальному, так і на колективному рівнях; 4) публічна діяльність громадян, зорієнтована на реалізацію інтересів різних груп населення та представлення їх на політичному рівні, наслідком чого стає кооперація та солідарність між людьми, їх спілкування на засадах взаємної довіри і співробітництва [1].

Як показує практика, в Україні жодна з цих умов не виконувалася повною мірою, ані на початковому етапі становлення нашої держави, ані в подальшому. Більше того, можна констатувати, що інституційні вади українського громадянського суспільства, породжені ще в 90-х роках минулого століття, поступово набули своїх усталених форм, укорінившись під дією різного роду інституційних деформацій і дисфункцій. Саме тому, не зважаючи на постійне зростання в Україні кількості інститутів громадянського суспільства, потенціал їх розвитку суттєво обмежується інституційними проблемами, зокрема в частині впливу на суспільно-політичні процеси в країні та її соціально-економічне життя.

Наприклад, офіційні дані Державної служби статистики України свідчать, що за період з 2010 до 2018 року чисельність легалізованих громадських організацій в нашій державі збільшилась на 53,5% (з 55,1 тис. до 84,6 тис.), у 2020 року зросла до 88,1 тис., а на початку 2021 до 92,5 тис. [2]. Водночас, за цей же проміжок часу кількість членів на обліку вказаних громадських організацій скоротилась на третину (з 30,1 млн осіб до 19,1 млн осіб). До того ж, обсяг коштів, які були залучені ними на фінансування своєї статутної діяльності, зменшився в доларовому еквіваленті на 25% (з 0,4 млрд дол. США до 0,3 млрд дол. США) (табл. 1).

Таблиця 1.
Кількість громадських організацій в Україні, членство у них та обсяг залучених ними коштів у 2010, 2018 роках

Показники	Роки	
	2010	2018
Кількість громадських організацій, тис. одиниць	55,1	84,6
Кількість членів на обліку в громадських організаціях, млн осіб	30,1	19,1
Обсяг коштів, що надійшли, млрд грн	2,8	7,8
Обсяг коштів, що надійшли, у перерахунку в млрд дол США	0,4	0,3

Складено за даними: Громадські організації в Україні у 2010 році. Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2011. – 152 с.; Статистичний щорічник України за 2018 рік. Статистичний бюлетень. Житомир: ТОВ «БУК-ДРУК», 2019. – 482 с.

Дослідники також відзначають наявність суттєвих розбіжностей між абстрактними кількісними показниками організаційної спроможності інститутів громадянського суспільства в Україні та їх реальною суспільною значимістю, а саме: здатністю контролювати процес вироблення й прийняття політичних рішень, а також впливати на їх реалізацію; спроможністю визначати складові соціальної політики; готовністю виступати

посередником у проведенні діалогу між владою і суспільством, різними зацікавленими сторонами тощо. На жаль, інституціоналізація громадянського суспільства в Україні до цього часу має переважно декларативний характер, а існуючі форми інтеракції між громадянами та державою здебільшого виявляються неадекватними до сучасних реалій. Це зумовлено цілою низкою чинників, серед яких експертами акцентується першочергова увага на [3]:

- відсутності ефективного соціального партнерства;
- політичній та соціальній пасивності більшості населення;
- відчуженості переважної частини мешканців нашої держави від досвіду ведення громадської діяльності, що різко контрастує з практикою країн-членів ЄС;
- мовній, культурній та історичній різномірності українців (особливо у контексті порівняння Сходу та Заходу країни);
- надмірному розтягуванні у часі та відверто низькій результативності економічних і соціальних реформ;
- недостатній розвиненості «середнього класу»;
- браку чітко виражених та усвідомлених суспільних цінностей.

Як наслідок, за міжнародними оцінками, українське громадянське суспільство до цього часу відстає від європейських аналогів, більше того, воно навіть поступається окремим країнам пострадянського простору. Серед чинників, які спричиняють незадовільний характер його розвитку насамперед відзначаються: недосконале законодавче забезпечення, низька соціальна активність громадян, інституційні деформації у процесі еволюції інститутів громадянського суспільства, їх неспроможність до ефективного об'єднання зусиль громадян задля їх залучення до творення спільнот навколо відповідних ідеалів і цінностей [4].

Так, за даними соціологічних досліджень, станом на 2018 р. лише 10% населення оцінювали розвиток громадянського суспільства в Україні як високий. Це приблизно відповідає кількості українців, які займаються громадською діяльністю та волонтерством (орієнтовно 10-12%). Варто зазначити, що низький рівень громадської активності населення України зберігається протягом тривалого періоду часу. Як наслідок, 85% громадян нашої держави взагалі не належать до жодних громадських об'єднань (рис. 1).

Рис. 1. Окремі показники розвитку громадянського суспільства в Україні.

За: [4]

Лише кожен третій українець (32,5%) стверджує, що регулярно або рідко відвідує збори у своїх громадах. Ще менше наших співвітчизників декларує, що перераховували власні кошти благодійним або громадським організаціям (20,9%) [5].

Барометр організацій громадянського суспільства «Оцінка середовища для громадянського суспільства у країнах Східного партнерства» у 2020 р. засвідчив, що попри деякі позитивні зрушення у законодавчому полі, реальні умови для роботи інститутів громадянського суспільства в Україні поступово погіршуються. Процеси 4 із 10 сфер стали гіршими, ніж рік тому (більше того, у цих чотирьох сферах Україна виявилася найгіршою серед усіх країн Східного партнерства). Зокрема це стосується: свободи мирних зібрань, права на участь в ухваленні рішень, свободи вираження та права на приватність. Інша проблема – відсутність помітних реформ. Реалізовано лише 1 з 16 рекомендацій, минулорічного звіту. А 11 із 16 ключових рекомендацій навіть не починали виконувати. Особлива увага експертів акцентується на випадках нападів на журналістів, активістів і представників ОГС, особливо на тлі відсутності результатів розслідування таких нападів. Крім того, представники органів влади, зокрема деякі народні депутати, публічно висловлюють думки щодо необхідності притягнення громадських активістів до кримінальної відповідальності. Існує й практика відкриття кримінальних проваджень і накладання адміністративних штрафів за критику владоможців, а також вручення письмових повідомлень про підозри деяким волонтерам, активістам та іншим особам. Чи не найсерйозніші ризики для громадянського суспільства України криються у дедалі більшій кількості зареєстрованих

законопроектів, котрі у випадку їх ухвалення заблокують або ускладнять роботу ОГС, обмежать можливість отримання коштів з-за кордону або призведуть до того, що в разі отримання таких коштів ОГС будуть дискриміновані додатковими звітами, обмеженнями щодо подальшої роботи в державних органах активістів [6].

Звертає на себе увагу і той факт, що сьогодні благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави, зокрема податкових, залучатися до підтримки інститутів громадянського суспільства. Вони переважно обтяжені бюрократичними процедурами, а також не захищені належним чином від шахрайства та інших зловживань у сфері благодійництва. До того ж більшість українських організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, а також через незастосування прозорих конкурсних процедур та надання необґрунтованих переваг окремим видам таких організацій. Державна фінансова підтримка інститутів громадянського суспільства в Україні ускладнюється надмірно короткими термінами її надання та існуючими необґрунтованими обмеженнями на ті види витрат, які можуть бути профінансовані за рахунок бюджетних коштів. Недостатніми є і стимули щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво), можливості долучення таких організацій до надання соціальних послуг зі сприяння у працевлаштуванні та професійної підготовки соціально вразливих верств населення, що накладається на відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства [7].

Все це посилюється поширенням корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування, недостатньою демократичністю прийняття ними управлінських рішень, прогалинами в роботі судової системи, а також інституційними та організаційними деформаціями в діяльності самих інститутів громадянського суспільства. Як наслідок, з'являються непоодинокі випадки набуття цими інститутами невластивих їм функцій і навіть перетворення окремих із них на своєрідні «інституційні фетиші».

Передусім це стосується феномену так званих «кишенькових» громадських організацій чи благодійних фондів, створених при політичних партіях або кланово-олігархічних структурах. Їх основним завданням є не стільки виконання певних суспільних функцій, скільки просування інтересів власних спонсорів і створення їх позитивного іміджу в очах громадськості (потенційних виборців).

Не менш руйнівними для розвитку громадянського суспільства є так звані фіктивні громадські організації, які засновуються з метою забезпечення належного представництва певних зацікавлених бізнес-груп у громадських радах при органах державної влади та місцевого самоврядування, щоб лобювати їх економічні інтереси.

І нарешті третім типом інституційних мутацій у межах громадянського суспільства України, які негативно впливають на ефективність виконання ним своїх функцій, є так звані організації-грантоїди. Головним завданням таких організацій є отримання доступу до фінансових ресурсів міжнародних донорських організацій, безвідносно до того, наскільки ефективно вдасться ці кошти в подальшому використати для виконання своїх статутних завдань. Діяльність таких організацій завдає не стільки безпосередньої економічної шкоди розвитку громадянського суспільства в Україні (хоча й освоєні таким чином фінансові ресурси могли б бути використані значно більш ефективно), скільки призводить до іміджевих збитків України та її громадського сектору в очах міжнародних партнерів.

Водночас, варто відзначити, що поряд з описаними проблемами, сьогодні в нашій державі існує чимало позитивних прикладів розвитку інститутів громадянського суспільства, які наближають його до сучасних європейських стандартів. Передусім це стосується:

1. Посилення організаційної спроможності інститутів громадянського суспільства та їх здатності ефективно виконувати частину функцій держави і органів місцевого самоврядування.
2. Підвищення якості людського капіталу громадянського суспільства України, що супроводжується постійним розвитком системи освіти для громадських лідерів та активістів.
3. Розширення сфери застосування кадрового, організаційного та інтелектуального потенціалу інститутів громадянського суспільства в умовах децентралізації влади та формування спроможних територіальних громад.
4. Зростання потреби в послугах інститутів громадянського суспільства з боку таких важливих сфер суспільно-політичного та економічного життя в країні, як: безпекова та оборонна, медична, соціальної підтримки населення, інноваційна, науково-освітня, розбудови територіальної інфраструктури тощо.

Так, сьогодні дедалі більша кількість високоосвічених та енергійних молодих людей активно долучаються до реалізації громадських ініціатив у різних сферах суспільно-політичного життя на місцях. При цьому експертами відзначається відкритість громадських активістів до інновацій, високий рівень їх вмотивованості, готовність до співпраці заради досягнення суспільного блага. Особливо це стосується рівня окремих територіальних громад, в яких завдяки децентралізації влади багато людей активно долучилися до громадської діяльності, спрямовуючи свої зусилля на розбудову місцевої інфраструктури, покращення довкілля, контролювання влади тощо. В їхніх діях із кожним роком все більше ентузіазму та насаги у прагненні до позитивних змін [8].

Більше того, є всі підстави сподіватися, що в найближчій перспективі якість людського капіталу, який є основою розвитку громадянського суспільства в Україні, і надалі зростатиме. Такі очікування ґрунтуються на постійному поліпшенні системи освіти для фахівців сектору неурядових організацій, включаючи залучення до цього процесу найкращих закладів вищої освіти нашої держави. Так, якщо раніше навчання для громадських активістів та реалізація програм підвищення їх кваліфікації відбувалися переважно через епізодичні тренінги,

більшість із яких фінансувалася коштом міжнародних донорських організацій, то зараз поряд із такими тренінгами (які набули значно більш системного та масового характеру) відкрито багато нових навчальних програм, у тому числі – в найбільш відомих закладах вищої освіти України. Крім того, представники «третього сектору» отримали змогу підвищити свій фаховий потенціал та кваліфікаційний рівень на адаптованих до їхніх потреб навчальних програмах з менеджменту, маркетингу, соціології, психології, публічного адміністрування тощо. Разом із цим, реалізуються численні навчально-освітні проекти для неурядових організацій, які фінансуються з місцевих бюджетів територіальних громад за ініціативи їх органів місцевого самоврядування та за підтримки регіональних і центральних органів державної влади.

Описані тенденції значною мірою пов'язані з дедалі зростаючим попитом на послуги інститутів громадянського суспільства в Україні та наявністю великих ніш для їх подальшого розвитку, що є третьою сильною стороною сучасного українського громадянського суспільства. Адже сьогодні, поряд з традиційними сферами громадської активності представників «третього сектору» (просвітництво, соціальні комунікації, розбудова локальних інституційних мереж та місцевої інфраструктури) дедалі більшого значення набувають громадські ініціативи, спрямовані на підвищення ефективності управління громадами (розбудова агенцій місцевого розвитку, участь інститутів громадянського суспільства в розробці регіональних і локальних стратегій соціально-економічного розвитку та в партисипативному управлінні громадами, активізація роботи громадських рад при органах місцевого самоврядування, створення та розвиток ОСББ тощо). Разом із цим відбувається розширення сфери впливу громадянського суспільства на впровадження сучасних інформаційних технологій, генерування різного роду інновацій та їх адаптацію до потреб місцевого населення, гармонізацію інтересів бізнесу та влади у процесі реалізації інфраструктурних проектів, поліпшення якості інвестиційного клімату, адвокацію інтересів громад на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Таким чином, сучасне громадянське суспільство в Україні охоплює дедалі нові соціальні горизонти, координуючи дії все більшої кількості громадських організацій та об'єднань. Поступово воно поширюється як на державну політику (формуючи мережу ефективних суб'єктів суспільного впливу на політичний процес), так і на позаполітичну сферу суспільного життя, включаючи гармонізацію взаємодій з домогосподарствами і бізнесом, а також розбудову ринкової інфраструктури [1].

Акцентуючи увагу на перспективах подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні, варто відзначити активізацію співпраці нашої держави з ЄС та НАТО, яка стимулює участь громадських організацій в реалізації різного роду соціальних проектів, а також стрімкий розвиток мереж глобальних комунікацій та соціальних взаємозв'язків між представниками різних країн, який відбувається насамперед завдяки розвитку можливостей Інтернету та поширенню соціальних мереж (включаючи доступність до них усе більшої кількості людей в різних частинах світу). Це дає змогу українським інститутам громадянського суспільства покращити доступ до отримання всієї необхідної інформації про наявні можливості співпраці з партнерами за кордоном, а також про основні суспільно-економічні тренди сучасності, які визначають стратегічні орієнтири для оптимізації взаємодій між неурядовими організаціями та органами місцевого самоврядування і органами державної влади. Крім того, завдяки глобалізації та інтенсифікації інформаційних потоків у суспільно-політичній сфері, що супроводжується уніфікацією соціальних технологій і посиленням рівня культурної інтеграції інститутів громадянського суспільства з різних частинах світу, виникає можливість ефективніше обмінюватися інформацією між ними, зокрема щодо найбільш дієвих механізмів досягнення поставлених перед собою цілей та пріоритетні форми активізації громадського життя у довгостроковій перспективі.

Описана можливість для стратегічного розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні тісно корелює з іншою можливістю підвищення ефективності їх функціонування у довгостроковій перспективі – активізацією співпраці України з ЄС та НАТО. Адже вказана співпраця, поряд з іншим, спрямована на розбудову в Україні потужного громадянського суспільства, яке діятиме на тих же принципах, що й у розвинених державах світу, адаптуючи на український ґрунт передові форми та методи суспільно-економічної діяльності його інститутів.

Дослідження впливу співпраці українських інститутів громадянського суспільства з партнерами з країн-членів ЄС та НАТО засвідчують, що така співпраця сприяє підвищенню рівня психологічної стійкості громадських активістів, робить їх більш відкритими до змін, одночасно позитивно впливаючи на психологічне самопочуття мешканців громад, у яких реалізуються відповідні проекти (передусім завдяки суб'єктивному відчуттю впевненості в собі й безпеки). Адаптація на український ґрунт сучасних стандартів розвитку громадянського суспільства, які поширені в цивілізованих державах світу, більшість яких є членами ЄС та (або) НАТО, підвищує рівень самоорганізації громад в Україні і посилює взаємну довіру між ними та сусідами і місцевою владою. Це призводить до значного збільшення соціальної єдності і впевненості у майбутніх перспективах розвитку громадянського суспільства. Дистанція влади зменшується, а її підтримка стає важливою складовою соціально-економічного розвитку громад. Пересічні мешканці та місцева влада навчаються та звикають вирішувати проблеми спільно. При цьому змінюється їх ставлення один до одного: зростає рівень взаємної поваги та довіри. Причому, чим ближчий рівень влади до громадян, тим сильнішою стає довіра, тим кращі робочі стосунки складаються, а місцеві органи влади демонструють більше поваги до лідерів громади і більше покладаються на них у реалізації місцевої політики. В цілому відносини громадян з владою стають більш позитивними та продуктивними. Крім того, відбувається розвиток людських ресурсів – представників громад і місцевої влади, а також вирівнюється баланс між так званими «чоловічими» та «жіночими» цінностями [9].

Особливо активно можливості, які надає активізація співпраці українських інститутів громадянського суспільства з партнерами з ЄС та НАТО, розкриваються в умовах децентралізації влади, що реалізовується в

Україні, починаючи з 2014-го року. Власне саму децентралізацією влади та активний розвиток громад, який відбувається у процесі її проведення, можна також віднести до спектру зовнішніх можливостей, що відкриваються перед громадянським суспільством України в сучасних соціально-економічних умовах і здатні визначати характер його розвитку на довгострокову перспективу. Адже, як відзначають українські експерти, з самого початку створення в Україні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) активно почали застосуватися різні форми демократії участі. Передусім це стосується громадських обговорень, що були присутні на всіх етапах створення ОТГ, починаючи з ініціювання процесу об'єднання, розгляду пропозиції суміжної територіальної громади, та завершуючи підготовкою відповідних документів щодо добровільного об'єднання територіальних громад. З одного боку, це дозволило підняти рівень довіри до реалізації реформи, а з іншого – сприяло розвитку інститутів громадянського суспільства на місцях [10].

Основні здобутки децентралізації влади у контексті становлення в Україні розвиненого громадянського суспільства систематизовано у таблиці 2.

Таблиця 2.

Вплив здобутків децентралізації на становлення громадянського суспільства в Україні

Здобуток	Механізм впливу на розвиток громадянського суспільства
Активізація населення щодо участі в політичному та економічному житті своїх громад	місцева та регіональна влада надають мешканцям більше соціального простору для самореалізації, порівняно із центральною владою, що стимулює їх ініціативність.
Забезпечення максимальної «підзвітності» влади	місцеві та регіональні політико-адміністративні інститути традиційно стоять ближче до громадян, завдяки цьому вони більшою мірою здатні відгукуватись на їх потреби, що своєю чергою легітимізує демократичну підзвітність влади суспільству та дозволяє переконатись у тому, що вона не лише діє в загальнонаціональних інтересах, але й в інтересах конкретного громадянина.
Захист демократичних цінностей, що стримує наступ центральної влади на права та свободи індивіда	виходячи із цього лише децентралізована влада здатна захистити своїх громадян, оскільки розподіл влад «по вертикалі», подрібнюючи моноліт державної ієрархії, створює систему «стримувань та противаг», тоді як централізація стримує антидемократичні рішення периферійних політико-владних інститутів.

За: [11]

Водночас, децентралізація влади може також посилювати ризики для розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні, насамперед у зв'язку зі зниженням рівня їх захисту та безпеки в умовах наростання зовнішніх загроз (адже децентралізація влади зазвичай супроводжується розпорощенням людського капіталу (а відтак і кадрового потенціалу) громадянського суспільства, особливо на початковому етапі реформи, роблячи його інститути більш диверсифікованими проте менш потужними (адже багато громадських активістів переходять на роботу в органи місцевого самоврядування, а фінансові потоки починають перерозподілятися на значно більшу кількість організацій, що зменшує рівень їх фінансового забезпечення).

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновки про необхідні заходи щодо ефективного функціонування громадянського сектору як складової системи публічного адміністрування, це передусім: поглиблення співпраці із міжнародними організаціями та досягнення конструктивної взаємодії між державним та громадським секторами. Приймаючи участь у формуванні публічної політики сучасне суспільство має не лише стимулювати владу до ефективних рішень, а й брати безпосередню участь в управлінні державою, несучи спільну відповідальність за формування політики та спільні рішення. З іншого боку, метою сучасної держави має бути вироблення такої правової політики, щоб не тільки забезпечувала різні форми участі громадян, як, наприклад, вибори, референдуми тощо, але й мотивувала до участі громадськості у публічній діяльності. Крім того, для досягнення конструктивної взаємодії між сторонами система вітчизняного законодавства повинна передусім орієнтуватись на захист прав інститутів громадянського суспільства, становлення пріоритету прав громадськості як умови встановлення рівноправних взаємовідносин держави та суспільства. Такі кроки, з іншого боку, підсилюватимуть позиціонування та привабливість вітчизняного громадського сектору у міжнародному вимірі.

Список використаних джерел.

1. Колодій А. Ф. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу). *Електронний незалежний культурологічний часопис «І»*. 2001. № 21. С. 23-42.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>.
3. Чумаков Д. Д. Проблема розвитку громадянського суспільства в Україні в контексті його взаємодії з інститутом держави. *Грані*. 2014. № 6. С. 131-135.
4. Становлення громадянського суспільства в Україні. URL: <https://engage.org.ua/stanovlennya-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini/>
5. Громадянське суспільство України: цифри і факти. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny-tsyfry-i-fakty/>

6. Національне опитування щодо громадського залучення. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny-u-tsyfrah-i-faktah-ohlyad-doslidzhen/>
7. Мельник Л.А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf
8. Сінзіана Пояна. Енергія та потенціал українського громадянського суспільства – справді надзвичайні. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=sinziana-poyana-enerhiya-ta-potentsial-ukrajinskoho-hromadyanskoho-suspilstva-spravdi-nadzvyhajni/>
9. Петрушенко Ю. Вплив міжнародних економічних проєктів на формування цінностей громадянського суспільства в українських громадах. *Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи*: монографія / за заг. ред. О. Руденко, С. Штурхецького. Острого: ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 328 с. – С. 298-307.
10. Яблонський В. М., Бекешкіна І. Е., Гелетій М. М. Громадянське суспільство України: політика сприяння та залучення, виклики та трансформації: аналітична доповідь / за заг. ред. О. Корнієвського, Ю. Тищенко, В. Яблонського. К.: НІСД, 2019. – 112 с. – С. 95-96.
11. Гройсман В. Б. Місце та роль децентралізації влади у процесах становлення громадянського суспільства. *Демократичне врядування*, 2015. Вип. 15. URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Grojsman.pdf/
12. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства, 2020. *Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році*: матеріали щоріч. доп. / [Корнієвський О., Сидоренко Д., Пеліванова Н. та ін.]; за заг. ред. Ю. Тищенко, Ю. Каплан. Київ: НІСД, 2021. – 116 с.

References.

1. Kolodij, A. F. (2001), "Historical evolution of civil society and ideas about it (formation of the ideal)", *Elektronnyj nezaleznyj kul'turologichnyj chasopys "Yi"*, vol. 21, pp. 23-42.
2. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list> (Accessed 10 Oct 2021).
3. Chumakov, D. D. (2014), "Problems of civil society development in Ukraine in the context of its interaction with the institution of the state", *Grani*, vol. 6, pp. 131-135.
4. USAID (2020), "Formation of civil society in Ukraine", available at: <https://engage.org.ua/stanovlennya-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini/> (Accessed 10 Oct 2021).
5. Hromads'kyj Prostir (2018), "Civil society of Ukraine: figures and facts", available at: <https://www.prostir.ua/?news=hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny-tyfry-i-fakty/> (Accessed 10 Oct 2021).
6. Hromads'kyj Prostir (2021), "National survey on public involvement", available at: <https://www.prostir.ua/?focus=hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny-u-tsyfrah-i-faktah-ohlyad-doslidzhen/> (Accessed 10 Oct 2021).
7. Mel'nyk, L.A. (2019), "Interaction of the state and civil society institutions: main concepts, problems and strategic directions", *Derzhavne upravlinnya: udosko nalennya ta rozvytok*, vol. 2, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1395> (Accessed 10 Oct 2021). DOI: 10.32702/230721562019.2.28
8. Poiana, S. (2020), "The energy and potential of Ukrainian civil society is truly extraordinary", *Hromads'kyj Prostir*, [Online], available at: <https://www.prostir.ua/?focus=sinziana-poyana-enerhiya-ta-potentsial-ukrajinskoho-hromadyanskoho-suspilstva-spravdi-nadzvyhajni/> (Accessed 10 Oct 2021).
9. Petrusenko, Yu. (2014), "The impact of international economic projects on the formation of civil society values in Ukrainian communities", *Rozvytok hromadians'koho suspil'stva v Ukraini: mynule, suchasnist', perspektyvy* [Development of civil society in Ukraine: past, present, prospects], ІНСУ, Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiia», Ostroh, Ukraine, pp. 298-307.
10. Yablons'kyj, V. M., Bekeshkina, I. E. and Heletij, M. M. (2019), *Hromadians'ke suspil'stvo Ukrainy: polityka spriannia ta zaluchennia, vyklyky ta transformatsii: analitych-na dopovid'*, [Civil society of Ukraine: policy of assistance and involvement, challenges and transformations: analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine, pp. 95-96.
11. Hrojsman, V. B. (2015), "The place and role of decentralization of power in the processes of formation of civil society", *Demokratyчне vriadvannia*, vol. 15., [Online], available at: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Grojsman.pdf/ (Accessed 10 Oct 2021).
12. Tyschenko, Yu. and Kaplan, Yu. (2021), *Kliuchovi vyklyky dlia rozvytku rozvytku hromadians'koho suspil'stva, 2020, Stan rozvytku hromadians'koho suspil'stva v Ukraini u 2020 rotsi : materialy. schorich. dop.* [Key challenges for the development of civil society, 2020. The state of civil society in Ukraine in 2020: materials of annual report.], NISD, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.